

Posudek rigorózní práce:

Jiří Matyáš, *Emancipační hnutí českého dělnictva na Lounsku v letech 1868-1938. Příspěvek k problematice výzkumu kulturního života dolních vrstev společnosti. Praha 2007, 244 s.* (UK FF, Ústav hospodářských a sociálních dějin)

Pan Matyáš ve své rigorózní práci doplnil a dále rozpracoval svoji diplomovou práci ***Spolkový, kulturní a politický život českého dělnictva na Lounsku v letech 1868-1938.*** (UK FF, Ústav hospodářských a sociálních dějin 2003, 219 s. strojopisu.) Rozšířil přitom zejména svůj rozbor dosavadní historiografie zvoleného tématu, doplnil závěrečný seznam literatury o aktuální tituly a místy v tomto směru též upravil poznámkový aparát. V rámci hlubší reflexe svého výzkumu nyní zvláště podtrhl svoji tezi o tom, že na Lounsku byla dělnická subkultura v rámci tamních dolních vrstev dominantní (s. 192 ann.). Jeho pojetí dolních vrstev ovšem do jisté míry komplikuje kapitola o České družině založené v Lounech r. 1897, jež se posunula od tzv. živnostenského antisemitismu k antisemitismu honoračnímu, neboť sociální složení tohoto uskupení ve svém vývoji signalizuje zjevný posun ke středním společenským vrstvám (s. 167 ann.).

K sympatickým črtám jeho bádání však musím přičíst skutečnost, že se rozhodl se vrátit se k sociálním, kulturním a politickým dějinám dělnictva. Učinil tak na úrovni regionu, z něhož pochází. Zabývá se přitom časovým úsekem dostatečně dlouhým k tomu, aby se mohl pokusit o závěrečné konstatování základních trendů ve vývoji této společenské skupiny. Z metodologického hlediska je zřejmé, že se kriticky vymezil k marxistickému konceptu sociálně i zájmově kompaktní dělnické třídy ve prospěch sociálně a kulturně různorodého uskupení tzv. dolních společenských vrstev v rámci modernizující se společnosti. Pro toto vymezení je podstatný výkon jakéhokoliv manuálního povolání v námezdním poměru, které má rozhodující vliv na mentalitu a kulturu dolních vrstev. Do jejich rámce ovšem p. Matyáš zařadil i nižší vrstvy živnostníků, jež poněkud odporují tomuto vymezení, neboť jsou v námezdním poměru sami vůči sobě a tudíž mají tendenci považovat se z mentálního hlediska za příslušníky „samostatných“ povolání.

Matyášovu metodologii též ovlivnila skutečnost, že přejal široký pojem kultury Jiřího Matějčka jako technologie dosahování žádoucích cílů, chování a řešení situací. Dokázal se však k němu místy kriticky vymezit v tom smyslu, že nepovažuje dělnickou kulturu pouze za recipienta, resp. napodobitele kultury středních vrstev, nýbrž ji chápe jako možný zdroj kritiky „měšťáckého světa“. Dále pak mohu konstatovat, co jsem napsal již ve svém

posudku Matyášovy diplomové práce. Osou jeho pojetí se stal výklad kulturní emancipace českého dělnictva, resp. českých dolních vrstev na Lounsku, kterou sleduje prostřednictvím jeho/jejich sdružování v různých spolcích. V této souvislosti zodpovědně prostudoval příslušný materiál uložený ve Státním okresním archivu v Lounech, což je již sám o sobě výkon pozoruhodný. Míra zachovalosti či nezachovalosti tohoto pramene potom určila hlavní směry jeho bádání. Tento postup mu nakonec umožnil specifikovat dva hlavní směry emancipace tohoto sociálního uskupení v letech 1868-1938. Jednak to byla jeho orientace na spolupráci s vyššími společenskými vrstvami, zejména pak s místními elitami, jež se projevila zejména v Řemeslnicko-dělnické besedě v Lounech, založená r. 1877 jako nejstarší spolek tohoto typu ve městě (s. 97 ann.). Mnohem výraznější však byl podle jeho názoru směr, který byl inspirován různými typy socialismu. Z nich vystupovaly v souvislosti s industrializací města i regionu od 90. let 19. století do popředí snahy o vytvoření proletářské subkultury, v jejímž rámci již byly poměrně jasně definovány emancipační cíle dolních vrstev uvnitř, resp. proti stávající kapitalistické společnosti.

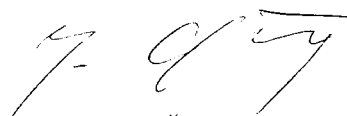
Některé prvky její reálné existence, jež měla naplnit ideologickou konstrukci tzv. ideálního typu dělníka, se diplomantovi podařilo nejlépe prokázat v jeho výkladu Všeobecného konzumního spolku „Budoucnost“, který byl r. 1908 založen v Lounech z iniciativy místních sociálních demokratů a v němž později převzali vedoucí pozice komunisté (s. 88 ann.). Dále to bylo budování tzv. dělnických domů jako specifických kulturních a sociálních areálů dolních vrstev, jež po mém soudu měly spolu s konzumními družstvy a dělnickými tělovýchovnými jednotami nejbližší k naplnění snah o vytvoření vlastního životního stylu dolních vrstev a tím i kulturnímu utvrzení jejich zvláštní identity. Na druhé straně je však třeba zdůraznit, že tyto snahy narážely na řadu překážek, neboť kultura dolních vrstev nebyla jen v opozici vůči „měšťácké“ kultuře, nýbrž s ní žila v řadě případů v bezkonfliktní symbióze, což bylo zvláště nápadné např. u kinematografie, která se neobešla bez masové konzumentské základny. Diplomant si limity vytváření specifické kultury dolních vrstev uvědomil nejlépe na poměrně málo úspěšné činnosti Svazu proletářských bezvěrců na Lounsku, jenž byl pod vlivem komunistů (s.

144 ann.), kterým se však nepodařilo vytvořit ani prostřednictvím této organizace trvalý tlak na „revoluční“ změnu ve smýšlení jejích členů.

Jiří Matyáš se navíc domnívá, že další limit bránící dotvoření a upevnění tohoto typu subkultury spočíval v proměnlivé politice sociálně demokratické strany, jež oscilovala mezi evolucí a revolucí. Později i komunisté prodělali značné výkyvy ve vytyčování své politické linie, což se odrazilo zejména v činnosti dělnických tělovýchovných jednot na Lounsku. Autor však nicméně míní, že kulturně orientované spolky podstatně přispěly k emancipaci dolních vrstev v tomto regionu. V těchto vrstvách totiž stouplо vědomí vlastní hodnoty do té míry, že r. 1905 aktivně vstoupily do bojů o všeobecné hlasovací právo a r. 1920 se místy pokusily o prosazení vlastní představy agrární reformy formou združstevňování tím, že v prosinci krátkodobě „převzaly“ do své správy několik velkostatků. V prvním případě se setkaly se sympatiemi širší veřejnosti, kdežto v druhém zůstaly ve společenské izolaci.

Rigorózní práce Jiřího Matyáše vyznívá v celkový záměr, že tento typ emancipace se opíral o „pestrou plejádu konceptů“, z nichž pouze jeden „nutně spatřoval dovršení emancipace dolních vrstev ve vzniku nové společnosti v revolučním boji“ (s.197). V této souvislosti by pak jistě stálo za vysvětlení, co autor myslí svým použitím slova „nutně“, o čemž bychom mohli vést při obhajobě jeho rigorózní práce diskusi. Mám totiž dojem, že z jeho textu bychom mohli vyvodit stejně tak dobře závěr, že takto akcentovaná nutnost byla velmi zrelativizována mj. i tím, že lounské dělnictvo nebylo schopno vytvořit si ve sledovaném období takovou revolučně-třídní kulturu, kterou by se zásadně vymanilo z kulturního vlivu středních vrstev.

Praha 30. V. 07

Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.